หลักที่ 9
ศิลาจารึกวัดป่าแดง

ลักษณะศิลา เป็นแผ่นหินบาง ๆ จำนวน 3 แผ่น จารึกด้านเดียวทุกแผ่น แผ่นที่ 1 มี 34 บรรทัด แผ่นที่ 2 มี 15 บรรทัด แผ่นที่ 3 มี 38 บรรทัด จารึกด้วยตัวอักษรขอมเป็นภาษาไทย ข้อความชำรุดหลายตอน

ในเรื่องชื่อวัดป่าแดง ตามที่ปรากฏในจารึกหลักนี้นั้น เกิดมีปัญหาว่า วัดนี้ตั้งอยู่ ณ ที่ใด เนื่องจากเวลานี้ในบริเวณเมืองสุโขทัยไม่มีวัดชื่อนี้อยู่ ศาสตราจารย์เซเดส์ สันนิษฐานว่า อาจจะเป็นวัดอรัญญิก หรือวัดสะพานหินในปัจจุบันนี้ หรืออาจจะเป็นวัดร้างริมถนนพระร่วง กึ่งทางระหว่างสุโขทัยกับศรีสัชนาลัยก็ได้[1] ส่วน ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้กล่าวไว้ว่า "วัดป่าแดงอยู่ที่เชิงเขาพระศรี เมืองศรีสัชนาลัย ไม่ได้อยู่ที่สุโขทัยอย่างที่เข้าใจกัน"[2]

สำหรับผู้เขียน ยังคงมีความเห็นว่า วัดป่าแดงอยู่ที่สุโขทัย แต่จะเป็นวัดใดในเวลานี้นั้น ไม่ทราบแน่ชัด เพราะจากหลักฐานในจารึกแผ่นที่ 1 บรรทัดที่ 19-21 กล่าวไว้ว่า

(19) ศักราชได้ 723 ปีฉลู เราจึงได้ไปนบท่าน**เถิงสุโขทัย**

(20) ..กลอยท่านมีพยาธิมหากัลยาณเถรและเราจึงคิด..

(21) .....ในวัดป่าแดงนี้กลอยท่านเป็นพยาธิ.....

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงว่า พระบรมครูติโลกฯ (เรา) ได้ไปกราบไหว้พระมหากัลยาณเถรที่สุโขทัย ซึ่งขณะนั้นพระมหากัลยาณเถรกำลังอาพาธอยู่ในวัดป่าแดง (มีพยาธิ = อาพาธ) นี่ก็แสดงว่า วัดป่าแดงอยู่ที่สุโขทัยนั่นเอง

ปีที่จารึก ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ สันนิษฐานว่า คงจารึกในปี พ.ศ. 1949 (จ.ศ. 768) ซึ่งเป็นปีที่มีการประชุมตั้งสังฆปรินายก โดยมีพระมหาธรรมราชาที่ 3 เสด็จออกพร้อมด้วยพระราชมารดา และปู่พระยา

จุดมุ่งหมาย เพื่อเล่าประวัติของพระบรมครูติโลกดิลกติรตนสีลคนธวนวาสีธรรมกิตติสังฆราชมหาสวามิเจ้า โดยเฉพาะในด้านการปกครองคณะสงฆ์

---

[1] ยอร์ช เซเดส์, *ประชุมจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย*, 2477, หน้า 35.

[2] ประเสริฐ ณ นคร, เรื่องเดิม, หน้า 33.

ผู้แต่ง จารึกหลักนี้เป็นพุทธฎีกา (คำบัญชา หรือคำสั่ง) ของพระบรมครูติโลกฯ ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นของจารึกแผ่นที่ 1 ว่าดังนี้

"(1) สารนี้พระบรมครูติโลกติลก (2) ติรตนสีลคนธวนวาสีธรรมกิตติสังฆรา- (3) ชมหาสวามิเจ้า มีพุทธฎีกาดังนี้...."

เนื้อความ

แผ่นที่ 1 เล่าประวัติการอุปสมบทของพระมหากัสยาณเถรไว้ว่า ท่านอุปสมบทในฝ่ายคามวาสี[1] เมื่อ จ.ศ. 705 (พ.ศ. 1886) และอุปสมบทในฝ่ายอรัญวาสี[2] เมื่อ จ.ศ. 719 (พ.ศ. 1900) ข้อความตอนต่อมาชำรุด จากนั้นเล่าถึงเรื่องที่พระมหาธรรมราชาผู้ปู่ (คือ พระมหาธรรมราชาที่ 1) โปรดให้สร้างวัดป่าแดงในปี จ.ศ. 721 (พ.ศ. 1902) และได้ทรงอาราธนาพระมหากัสยาณเถรมาอยู่ที่วัดป่าแดงในปีนั้น จากนั้นได้ทรงนำพลไปเมืองแพร่และประทับที่แพร่ 7 เดือน

ในปี จ.ศ. 723 (พ.ศ. 1904) พระบรมครูติโลกฯ ได้ไปกราบไหว้พระมหากัสยาณเถรที่สุโขทัย ซึ่งขณะนั้นพระมหากัสยาณเถรกำลังอาพาธหนักอยู่ในวัดป่าแดง พระมหากัสยาณเถรและพระบรมครูติโลกฯ จึงจัดประชุมพระภิกษุสงฆ์และชีผ้าขาว "ภิกษุสงฆ์ด้วยฝูงชีผ้าขาวมามวลกัน" เพื่อร่วมกันพิจารณาว่าผู้ใดสมควรที่จะเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าแดงแทนพระมหากัสยาณเถร ซึ่งอาพาธหนักจวนจะมรณภาพ ภิกษุทั้งหลายเห็นพ้องกันว่า พระบรมครูติโลกฯ เหมาะสมกว่าผู้ใด

เมื่อพระมหากัสยาณเถรมรณภาพแล้ว พระมหาธรรมราชาผู้ปู่ได้เสด็จไปพระราชทานเพลิงศพ และทรงแต่งตั้งให้พระบรมครูติโลกฯ เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าแดงองค์ต่อไป

แผ่นที่ 2 จารึกกล่าวถึงพระมหาสมณเถร[3] ว่า พระมหาธรรมราชาผู้ปู่ได้ทรงอาราธนาพระมหาสมณเถรให้มาจำพรรษาที่อาวาสสุมม่วง (วัดป่ามะม่วง) ในปี จ.ศ 724 (พ.ศ. 1905) และก่อนที่พระมหาสมณเถรจะเข้าจำพรรษาที่อาวาสสุมม่วงนั้น ได้ไปกราบพระบรมครูติโลกฯ ที่วัดป่าแดง และบูชาพระมหาธาตุด้วย

---

[1] คามวาสี คือ วัดที่สร้างอยู่ในหมู่บ้าน และใช้เรียกคณะสงฆ์ฝ่ายคันถธุระ

[2] อรัญวาสี คือ วัดที่ปลูกสร้างไว้ในป่า และใช้เรียกคณะสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

[3] พระมหาสมณเถรองค์นี้ ในจารึกหลักที่ 62 ชื่อศิลาจารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน และในพงศาวดารโยนก เรียกชื่อต่างออกไปเป็น พระมหาสุมนเถร

จารึกกล่าวในตอนท้ายว่า ในปี จ.ศ. 731 (พ.ศ. 1912) พระมหาสมณเถรได้ขึ้นไปยังเมืองเหนือ (เข้าใจว่าคือเมืองลำพูน)

แผ่นที่ 3 กล่าวถึงเรื่องการตั้งเจ้าอาวาสวัดกัลยาณวนาวาสว่า พระบรมครูติโลกฯ ได้เคยตั้งเจ้าอาวาสวัดกัลยาณวนาวาสมาแล้วหลายองค์ เช่น ตัณหังกรมหาเถร และเวสสภูมหาเถร เป็นต้น ครั้นเมื่อตั้งพระมงคลวิลาสมหาเถรเป็นเจ้าอาวาสบ้าง ก็มีผู้คัดค้าน "กลอยสาริบุตตมหาเถร และพุทธวังสมหาเถรออก**โจทนา** (= ทักท้วง, ฟ้อง) ใส่อธิกรณ์หนักหนา" (อธิกรณ์ = โทษ, เรื่องราว, คดี, เหตุ) นั่นคือ พระสาริบุตตมหาเถร และพระพุทธวังสมหาเถรได้ทักท้วงและกล่าวโทษมากมาย เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมีการประชุมสงฆ์ทั้งฝ่ายคามวาสีและอรัญวาสีและนักปราชญ์ทั้งหลาย โดยมีพระมหากษัตริย์เสด็จมาระงับเหตุร้ายนั้น (พระมหาธรรมราชาธิราชผู้หลาน (ที่ 3) กับพระศรีธรรมราชมาดา เสด็จมาพร้อมกับปู่พระยา)

ต่อมาในปี จ.ศ. 768 (พ.ศ. 1949) พระมหาธรรมราชาที่ 3 (พร้อมด้วยพระศรีราชมาดาและปู่พระยา) ได้เสด็จมาที่วัดป่าแดง และทรงแต่งตั้งพระบรมครูติโลกฯ ซึ่งเป็นพระสังฆราชให้ดำรงตำแหน่งสังฆปรินายก มีอำนาจสูงสุดเหนือภิกษุทั้งหลายในฝ่ายอรัญวาสี พระภิกษุรูปใดประพฤติมิชอบ พระบรมครูติโลกฯ มีสิทธิ์สำเร็จโทษได้ แม้แต่องค์พระมหากษัตริย์ก็ไม่อาจจะทรงละเมิดข้อบัญญัติของพระบรมครูติโลกฯ ได้

ต่อจากนั้น พระบรมครูติโลกฯ จึงได้แต่งตั้งพระมงคลวิลาสเป็นเจ้าอาวาสวัดกัลยาณวนาวาสอีกครั้งหนึ่ง

คุณค่า ศิลาจารึกวัดป่าแดงนี้มีคุณค่าด้านการบริหารคณะสงฆ์ ทำให้ทราบได้ว่าในสมัยสุโขทัยนั้น คณะสงฆ์แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายคามวาสี และฝ่ายอรัญวาสี แต่ละฝ่ายจะมีพระสังฆราชเป็นประธานสูงสุด นอกจากนี้ยังทำให้ทราบว่า ตำแหน่งสังฆปรินายกเป็นตำแหน่งสูงสุดทางการปกครองคณะสงฆ์